

İSTİHDAM, YATIRIM ve BÜYÜME

Editörler:
Doç. Dr. Nazife Özge BEŞER
Dr. Süleyman UĞURLU

İSTİHDAM YATIRIM VE BÜYÜME

EDİTÖRLER:
Nazife Özge BEŞER & Süleyman UĞURLU

EĞİTİM
yayınevi

İSTİHDAM, YATIRIM VE BÜYÜME

Editörler: Nazife Özge Beşer, Süleyman Uğurlu

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)
Genel Yayın Koordinatörü: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)
Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam
Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 47830

E- ISBN: 978-625-6613-06-5
1. Baskı, Kasım 2023

Kütüphane Kimlik Kartı

İSTİHDAM, YATIRIM VE BÜYÜME
Editörler: Nazife Özge Beşer, Süleyman Uğurlu
213 s., 165x240 mm
Kaynakça var, dizin yok.
E- ISBN: 978-625-6613-06-5

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mekanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

EĞİTİM
yayınevi

Yayınevi Türkiye Ofis: İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Atakent mah. Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42, 0 332 502 50 42
bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Egitim Publishing Group, Inc.
P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America
americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
sevkiyat@egitimyayinevi.com

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye
+90 332 499 90 00
bilgi@egitimkitabevi.com

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr
+90 537 512 43 00
bilgi@kitapmatik.com.tr

kitapmatik
ilk okuyan siz olun
internetteki kitapçınız

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 5

İSTİHDAM VE YATIRIM

TEKNOLOJİK GELİŞME VE KADIN İSTİHDAMI İLİŞKİSİ: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ İÇİN BİR PANEL VERİ ANALİZİ 1
Nazan AVCU, Ela BULUT, Nihal YAYLA

İŞSİZLİK HİSTERİSİ: MENA ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA..... 23
Ahmet ŞAHBAZ, Bengü AÇDOYURAN

TÜRKİYE İŞ KURUMU TARAFINDAN UYGULANAN AKTİF İSTİHDAM POLİTİKALARI 34
Hayrettin ŞAHİN, Yasin ERKAN

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 48
Ebru TOPCU, Koray UYGUR

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARDA KURUMSAL FAKTÖRLERİN ETKİSİ: MINT-VEP ÜLKELERİ 60
Ünzüle KURT, Zehra DOĞAN ÇALIŞKAN

EKONOMİK ENTEGRASYON VE YATIRIM GELİŞME YOLU YAKLAŞIMI 77
Şekip YAZGAN

TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ÖDEMELER BİLANÇOSU DENGESİ ÜZERİNE ETKİSİ..... 87
Ruya Mohammed HAMAD, Süleyman UĞURLU

TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİ İLİŞKİSİ 107
Nazife Özge BEŞER, Süleyman UĞURLU, Murat BEŞER

BÜYÜME

LOJİSTİK PERFORMANSI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSEL İLİŞKİ: PANEL VERİ ANALİZİ 118

Feyza ARICA, Günay KOYUNCU

KADIN SAHİPLİ KOBİ'LERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADAKİ ROLÜ 130

Berna BALCI İZGİ

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN 2008-2021 DÖNEMİNİN İSTİHDAM YARATICI BÜYÜME AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 141

İlhan GÜLLÜ, Nazife Özge BEŞER

SÜRDÜRÜLEBİLİR BÜYÜME KAPSAMINDA İKLİM POLİTİKASI BELİRSİZLİĞİ İLE ENERJİ TÜKETİMİ ARASINDAKİ ZAMANA GÖRE DEĞİŞEN NEDENSELLİK İLİŞKİSİ 154

Özlem Gül DİNÇ, Mehmet DİNÇ

KREDİLER, FİNANSAL TABANA YAYILMA VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ 170

Yusuf DEMİR

SÜRDÜRÜLEBİLİR BÜYÜME BAĞLAMINDA SANAYİ VE İNŞAAT SEKTÖRÜNÜN AMPİRİK ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 181

Hikmet GÜMÜŞBAŞ, Mehmet Vahit EREN

TARIM KREDİLERİ VE EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 195

Emine KAYA, Esra KADANALI

SUNUŞ

İstihdam, yatırım ve ekonomik büyüme, bir ülkenin ekonomik performansını ortaya koyan en önemli makroekonomik göstergelerdir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme sosyal ve ekonomik kalkınmanın öncelikli hedefidir. Bu hedefe ulaşabilmek için, yatırım ve istihdam yaratma önem arz etmektedir. Yatırımlar, yeni iş alanları yaratmanın yanı sıra teknoloji ve beceri transferi yoluyla ülkenin genel üretim kapasitesini de artırır. İstihdamın artması ise, bireylerin gelir seviyelerinin yükselmesini ve toplumun genel refah düzeyinin artmasını sağlar. Bu doğrultuda "İSTİHDAM, YATIRIM ve BÜYÜME" adlı bu kitapta söz konusu alanlarda kaleme alınmış 15 bölüm yer almaktadır. Kitabın ilk bölümünde Nazan AVCU, Ela BULUT ve Prof. Dr. Nihal YAYLA, teknolojik gelişme ve kadın istihdamı ilişkisini seçilmiş OECD ülkeleri için değerlendirmişlerdir. Çalışmada ekonomik büyüme, insani gelişmişlik düzeyi, kamu harcamaları ve Ar-Ge harcamalarının kadın istihdamını pozitif yönde etkilediği sonuçlarına ulaşmışlardır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Prof. Dr. Ahmet ŞAHBAZ ve Dr. Bengü AÇDOYURAN, MENA ülkelerinde işsizlik histerisi hipotezinin geçerliliğini analiz etmişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgular MENA ülkeleri için işsizlik histerisinin geçerli olduğunu göstermiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Doç. Dr. Hayrettin ŞAHİN ve Arş. Gör. Yasin ERKAN, Türkiye İş Kurumu tarafından uygulanan aktif istihdam politikalarını araştırmışlardır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar İŞKUR'un, Türkiye'deki işgücü piyasasının düzenlenmesi ve işsiz bireylerin iş piyasasına katılımını teşvik etme görevlerini yerine getirirken, aynı zamanda Türkiye'deki istihdam seviyelerinin genel iyileştirilmesi için çeşitli programlar ve hizmetler sunduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Doç. Dr. Ebru TOPCU ve Dr. Koray UYGUR, doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkisini OECD ülkeleri için araştırmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgular, doğrudan yabancı yatırım akımlarının istihdam üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın beşinci bölümünde, Doç. Dr. Ünzüle KURT ve Doç. Dr. Zehra DOĞAN ÇALIŞKAN, doğrudan yabancı yatırımlarda kurumsal faktörlerin etkisini MINT-VEP ülkeleri için incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgular kurumsal kalite göstergeleri ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında anlamlı ve uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın altıncı bölümünde ise, Doç. Dr. Şekip YAZGAN, ekonomik entegrasyonun ülkelerin yatırım gelişme yolu aşamaları üzerine etkisini incelemiştir. Çalışma sonuçları ekonomik entegrasyonun incelenen üye

ülkelerin içeriye yönelik doğrudan yabancı yatırımları üzerindeki etkisinin, dışarıya yönelik doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisinden daha güçlü etki yaratma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın yedinci bölümünde, Ruya Mohammed HAMAD ve Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU, Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların ödemeler bilançosu dengesi üzerine etkisini incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat değişkenleri ödemeler bilançosu dengesini olumlu yönde etkilerken, ithalat değişkeni olumsuz yönde etkilemektedir.

Çalışmanın sekizinci bölümünde, Doç. Dr. Nazife Özge BEŞER, Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU ve Doç. Dr. Murat BEŞER, Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar ile yenilenebilir enerji tüketimi ilişkisini araştırmışlardır. Elde edilen bulgular yenilenebilir enerjiden doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü nedensellik olduğu yönündedir.

Çalışmanın dokuzuncu bölümünde, Prof. Dr. Feyza ARICA ve Dr. Günay KOYUNCU, lojistik performansı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi en yüksek Lojistik Performans Endekse sahip Birleşik Arap Emirlikleri, Avusturya, Belçika, Almanya, Danimarka, Finlandiya, İngiltere, Japonya, Hollanda ve İsveç'ten oluşan ülkeler için incelemişlerdir. Çalışmanın bulguları lojistik performans endeksinin ekonomik büyümenin nedeni olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın onuncu bölümünde, Prof. Dr. Berna BALCI İZGİ, kadın sahipli KOBİ'lerin sürdürülebilir kalkınmadaki rolünü incelemiştir. Kadınların liderliğindeki start-up'lar ve KOBİ'lerin yeterli mali kaynağa sahip olduklarında, yatırım getirilerinin ortalamanın üzerine çıktığını öne sürmektedir.

Çalışmanın onbirinci bölümünde, Doç. Dr. İlhan GÜLLÜ ve Doç. Dr. Nazife Özge BEŞER, Türkiye ekonomisinin 2008-2021 dönemini istihdam yaratıcı büyüme açısından değerlendirmişlerdir. Çalışmanın genel bulguları sektörler arası dönüşüm başta olmak üzere Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları, ekonomik büyümenin istihdam yaratıcı kapasitesini sınırlandırdığını göstermektedir.

Çalışmanın onikinci bölümünde, Dr. Özlem Gül DİNÇ ve Doç. Dr. Mehmet DİNÇ, sürdürülebilir büyüme kapsamında iklim politikası belirsizliği ile enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi zamana göre değişen nedensellik ilişkisi yardımıyla incelemişlerdir. Analizden elde edilen bulgulara göre, yenilenemez enerji tüketiminden iklim politikası belirsizliğine doğru beklenildiği gibi güçlü bir ilişki bulunurken, iklim politikası belirsizliğinden yenilenemez enerji tüketimine doğru daha zayıf bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın onüçüncü bölümünde, Doç. Dr. Yusuf DEMİR, krediler, finansal tabana yayılma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi TR72 Bölgesi için analiz etmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular tasarrufların krediye dönüştürülmesi sürecinde krediler ve ihtiyaç duyulan finansal hizmetlere ve ürünlere, uygun bir maliyetle sürekli ve etkin bir şekilde ulaşabilmeleri anlamına gelen finansal tabana yayılmanın, ekonomik büyümeyi etkilediğini göstermektedir.

Çalışmanın ondördüncü bölümünde, Hikmet GÜMÜŞBAŞ ve Doç. Dr. Mehmet Vahit EREN, sürdürülebilir büyüme bağlamında Türkiye'de sanayi ve inşaat sektörünün ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgular, inşaat sektörünün milli gelirden aldığı payın büyüklüğünün, ekonomik büyüme üzerinde etkili olmadığı ve sanayi sektöründen ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik bulunduğu yönündedir.

Çalışmanın onbeşinci ve son bölümünde ise, Doç. Dr. Emine KAYA ve Doç. Dr. Esra KADANALI, tarım kredileri ve ekonomik kalkınma ilişkisini Türkiye özelinde değerlendirmişlerdir. Bulgular, tarım kredilerinin ekonomik kalkınmayı pozitif yönde etkilediğine işaret etmiştir.

"İSTİHDAM, YATIRIM ve BÜYÜME" adlı bu kitaba çalışmalarıyla katkıda bulunan ve isimleri yukarıda yer alan yazarlarımıza teşekkür ederiz. Kıymetli yazarlarımızın katkılarıyla hayata geçirilen bu eserin söz konusu alana ilgi duyan herkese yararlı olmasını dileriz…

Doç. Dr. Nazife Özge BEŞER
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU

KREDİLER, FİNANSAL TABANA YAYILMA VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yusuf DEMİR[1]

1. Giriş

Bir ülkenin finans yapısı bütün halkının çeşitli finansal ihtiyaçlarına (kredi, tasarruf, sigorta vb.) cevap veriyorsa kapsayıcıdır. Finansal tabana yayılma, hane halkının ve şirketlerin ihtiyaç duydukları finansal hizmetlere ve ürünlere, uygun bir maliyetle sürekli ve etkin bir şekilde ulaşabilmelerini ifade eder ve bu da, finansal tüketicilerin korunmasını ve finansal okuryazarlığı da içermektedir (TCMB, 2016:73). Bireylerin ve işletmelerin, sorumlu ve sürdürülebilir bir şekilde sunulan finansal hizmet ihtiyaçlarını karşılayan, faydalı ve uygun fiyatlı finansal ürünlere ve hizmetlere erişimin olması iyi işleyen finansal sistemin de varlığını işaret eder.

Finansal tabana yayılma 5 maddede tanımlanabilir: (i) kredi, tasarruf, sigorta ve ödemeler dâhil olmak üzere finansal hizmetlere tam teşekküllü erişim sağlamak. (ii) faydalı, erişilebilir, uygun, saygın ve müşteriyi koruyucu şekilde finansal kalitenin sağlanması. (iii) finansal anlamda dışlanmış ve hizmetin ulaşmadığı özellikle kırsal alanda yaşayan insanlar, engelliler ve kadınlar gibi herkesin finansal hizmetleri kullanması. (iv) müşterilerin bilgilendiği ve para yönetimi kararlarını iyi bir şekilde yapacak seviyede finansal yetkinlik ve (v) sağlam finansal altyapı ve açık düzenleyici çerçeve ile çeşitli ve rekabetçi piyasanın varlığıdır (CFI, 2023).

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri olarak sermaye yetersizliği gösterilmektedir. Teorik olarak sermaye yetersizliği, yatırımların yetersiz kalmasına zemin hazırlar. Bu durum verimliliği düşürür ve dolayısıyla gelir seviyesi azalır. Diğer taraftan tasarruflar olumsuz etkileneceğinden azalma eğiliminde olur. Ülkedeki tasarrufların yeterli seviyede olmaması, yatırımlar için yeterli kaynağa ulaşamama problemini doğuracağından ekonomi için kısır

1 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, ydemir@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5677-8709.

bir döngü oluşur. Ülkeler bu sorunun çözümünde yurtiçi kredileri kullanarak sermaye yetersizliğinin önüne geçmeye çalışır (Akın, 2017:284-287). Kredi veya borç verme, ekonomik büyümenin desteklenmesinde önemli bir rol oynar. Özel sektöre yetersiz kredi arzı ekonomik faaliyetleri kısıtlayabilir ve bu da sonuçta bir ekonominin uzun vadeli büyüme beklentilerini zayıflatır. Bununla birlikte, kredilerin hızla genişlemesi ya da kredi patlamaları olarak adlandırılan durumlar da büyümeye aynı derecede zarar verebilir (Meng & Gonzalez, 2016:548).

Herhangi bir kredi tanımında her zaman birkaç temel nokta yer alır: *değer değişimi,* işlem bununla başlar*,* mallar veya hizmetler bir ödeme vaadi karşılığında elde edilir ve ödeme *vade*si geldiğinde yapılır. Bu da ikinci faktörü ortaya çıkarmaktadır: gelecek ve onun tamamlayıcısı olan *güven*. Aralarındaki kredili satış ilişkisi müşteri ve tedarikçi güvene ve karşılıklı ihtiyaca dayanır (NACM, 2020:1-5). Kredinin kelime anlamı da güven, saygınlık, itibar olup, Latince 'de "credere" kökünden gelen *inanma* anlamındadır. Kredi, mevcut bir satın alma gücünün başka bir kişiye devredilmesi ve belli bir süre sonra iade edilmesidir (Parasız, 2005:219).

Ülkelerin makroekonomik yapıları banka kredi politikalarını etkilemektedir. Kredilerin geri dönüşü, yatırımların artması ve kredinin ödenmesi makroekonomik yapıya da bağlıdır. Ayrıca kamuya ait bankaların tutumu, durgunluk ve kriz dönemlerindeki para politikaları, sermaye yeterlilik oranları vs. gibi birçok değişken kredi kanalı üzerinden banka politikalarını etkilemektedir. Belirli faktörlerde kanalın etkin çalışmasını etkileyebilir. Bunlar, finansal sitemdeki kaynak dağılımı-kamu finansman açığı, yoğunlaşma, kamunun sektörde ağırlığı, sermaye yeterlilik oranları, kriz ve durgunluk dönemleri olarak belirtilebilir. Kredi kanalının gücü bankaların politikadan etkilenme ve ekonomideki aktörlerin krediye olan bağımlılıklarına göre değişmektedir. Politikanın kredi piyasasını etkilemesi direkt olarak finansal sistemin makro olarak büyüklüğüne bağlıdır. Kredi piyasalarının cılız olduğu ayrıca sermaye erişimi zor olan ekonomilerde, politika değişimleri kredi kanalına direkt olarak etki göstermektedir. Gelişmiş finansal sisteme sahip ekonomilerde ise politika kararlarının direkt olarak kredi piyasalarına etki etmediği görülmektedir (Altunöz, 2013:2-3).

Hanehalkı finansman ihtiyacının büyük bölümünü bankalardan sağlamaktadır. Bu finansman kaynağından elde ettiği krediler ile taşıt, konut, dayanıklı tüketim malları ve diğer çeşitli ihtiyaçlara finansman sağlanmaktadır. Bu çerçevede, bireylerin yanı sıra işletmelerin de krediye erişiminin sağlanması finansal tabana yayılma kavramını ön plana çıkarmıştır. Fakat banka kredilerinde gözlenen yavaşlamada, arz ve talep taraflı dinamikler etkili olmuştur. Talep tarafında kredi faiz oranlarının seviyesi, ekonomik faaliyetteki yavaşlama ve

yatırım talebindeki durgunluk rol oynarken, arz tarafında bankaların kredi riskine bağlı olarak kredi standartlarını sıkılaştırması ana etkenlerdir. Bu çalışmanın temel kaygısı da, tasarrufların krediye dönüştürülmesi sürecinde, ihtiyaç duyulan finansal hizmetlere ve ürünlere, uygun bir maliyetle sürekli ve etkin bir şekilde ulaşabilmeleri anlamına gelen finansal tabana yayılma konularını ekonomik büyüme ile ilişkilendirerek araştırmaktır. Ekonomik büyümenin sağlanması için kredilerin ve finansal tabana yayılmanın yaptığı katkının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bunu yaparken *Giriş* bölümünde teorik çerçeve sunulmuş, ardından ilgili *Literatüre* değinilmiş daha sonra ise krediler, finansal tabana yayılma ve büyüme arasındaki ilişkiler *Ampirik* olarak araştırılmış ve *Sonuç*lar değerlendirilmiştir. Çalışmanın dönem, Türkiye ve daha özelde Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinin krediler, finansal tabana yayılma ve büyüme konularını incelemesi ile literatüre katkı yapması ümit edilmektedir.

2. Literatür Taraması

Krediler büyümenin devamlılığı için oldukça önemlidir ve aynı zamanda sermaye birikimini de arttırmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde farklı yöntemler ve farklı örneklem kullanılan çalışmalarda kredi ile büyüme arasında ilişki olduğunu ileri süren çalışmalar olduğu gibi olmadığını öne süren bulgulara yer veren çalışmalar özet olarak Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Literatür Taraması

Yazar	Ülke/Dönem	Metodoloji	Sonuç
Ceylan & Durkaya (2010)	Türkiye/1998-2008	Granger Nedensellik	Büyümeden kredilere tek yönlü nedensellik vardır.
Du (2011)	Çin/1994-2005	Dinamik Panel	Uzun vadeli kredi artışı büyümeyi destekler.
Menyah vd. (2014)	21 Afrika Ülkesi/1965-2008	Granger Nedensellik	Finansal gelişme ile büyüme arasında ilişki yoktur.
Guerra (2017)	Meksika/2001-2016	VAR	Krediler büyümeyi olumlu etkiler.
Yüksel & Adalı (2017)	Türkiye/2008- 2017	Toda Yamamoto	Kredilerinden büyümeye doğru nedensellik vardır.
Baş & Kara (2018)	Türkiye/2008-2018	ARDL	Krediler ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik vardır.
Çonkar, Canbaz & Arifoğlu (2018)	Türkiye/2007-2015	Toda-Yamamoto	Krediler ile büyüme arasında çift yönlü bir ilişki vardır.
Sakızlı (2019)	İngiltere/1982-2017	Granger Nedensellik	Krediler ve büyüme arasında bir ilişki yoktur.
Öge Güney & Turgut (2020)	Türkiye/ 2003-2017	Sınır Testi	Kredi artışı GSYH'yı pozitif etkiler.
Türkmen & Arıcan (2021)	Türkiye/2004- 2020	VAR	Krediler ile GSYH arasında çift yönlü nedensellik vardır.
Yetiz & Ergin Ünal (2021)	Türkiye/2005-2020	Toda-Yamamoto	Kredilerdeki artış büyümeyi destekler.

2. Analiz ve Bulgular

Bu çalışmada, ekonomik büyümenin sağlanması için kredilerin ve finansal tabana yayılmanın yaptığı katkının değerlendirilmesi Türkiye ve daha özelde *Kayseri, Sivas* ve *Yozgat* illerini kapsayan *TR72 Bölgesi* için 2010-2021 zaman aralığındaki yıllık veriler ile analiz edilmiştir. Bunu yaparken, *Bardakçı & Barut (2023)* ve *Kevser, Çalış & Sakarya (2022)* çalışmalarını esas alan bu araştırmada bağımlı (açıklanan) değişkenin kişi başına gelirin olduğu[2], krediler[3], finansal tabana yayılmayı göstermesi için de alt değişken ATM sayısı[4] değişkenlerinin ise bağımsız (açıklayıcı) değişken olduğu model:

$$(PGDP_{it}) = f\,(C_{it}, ATM_{it}) \quad (1)$$

şeklindedir. Bu modelin düzenlenmiş formu ise:

$$PGDPt = \beta 0 + \beta 1Ct + \beta 2ATMt + u \quad (2)$$

şeklindedir. Bu doğrultuda araştırmanın analizinde en başta, değişkenlerin grafiklerine bakılarak; mevsimsel etkiler, trend, kırılmalar gibi bileşenlerinin olup olmadığı incelenmiştir. Tablo 2'de, tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde değişkenlerin minimum ve maksimum değerleri arasındaki farkın çok küçük olmadığı gözlemlenmektedir. Değişkenlerin standart hataları ise istenilen düzeydedir.

Tablo 2. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Bölge	Ortalama	Medyan	Maksimum	Minimum	St. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
			PGDP				
Kayseri	32.658	27.079	75.199	14.186	17846.85	1.195.202	3.651.632
Sivas	25.806	22.478	56.729	10.947	13421.48	1.033.172	3.312.822
Yozgat	21.573	19.602	43.727	9.769	10387.93	0.830484	2.750.113
Türkiye	37.815	31.593	86.144	15.964	20551.87	1.112.007	3.480.683
			CREDI				
Kayseri	1. 886.47	1.691.886	4.411.563	5.281.475	1.118.452	0.943222	3.311.572
Sivas	547.932	498.2329	115.556	160.662	306.476	0.616778	2.403.701
Yozgat	368.731	298.645	891.564	113.653	235.887	1.019.176	3.098.630
Türkiye	18.741.285	15.885.341	47.207.296	50.072.874	12.625.475	0.990265	3.181.362
			ATM				
Kayseri	586.5	642.5	696	345	1.253.957	-0.900772	2.242.642
Sivas	229.5	244.5	274	157	4.375.024	-0.558848	1.732.189
Yozgat	136.2	149.0	161	86	2.618.162	-0.901852	2.229.871
Türkiye	40.969	44.151	46.998	26.692	7.144.703	-0.939200	2.401.227

Türkiye'de 2010-2021 döneminde gayrisafi yurtiçi hasılanın ortalaması 37.815 TL olup, en yüksek değeri 2021 yılında ve en düşük değeri ise 2010

2 İl bazında kişi başına düşen milli gelir verileri Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınmıştır: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2021-45619

3 İhtiyaç Dışı Krediler + Denizcilik İhtiyaç Kredisi + Gayrimenkul İhtiyaç Kredisi + Mesleki İhtiyaç Kredisi + Tarım İhtiyaç Kredisi + Turizm İhtiyaç Kredisi + Diğer İhtiyaç Kredisi kalemlerinden oluşan **Kredilere** ait veriler Türkiye Bankalar Birliği'nden alınmıştır: https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_bolgeler

4 Finansal tabana yayılmayı gösteren ATM Sayısı ile ilgili veriler Türkiye Bankalar Birliği'nden alınmıştır: https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_bolgeler

yılında ortaya çıkmıştır. 2010 yılından 2021 yılına kadar sürekli artış göstermiş, en yüksek artışı ise 2020 yılından (60.541) 2021 yılına geçişte yaşamıştır (86.144); bu hareketlerin daha iyi gözlemlenebilesi için her değişkene ait grafikler oluşturulmuştur (Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3).

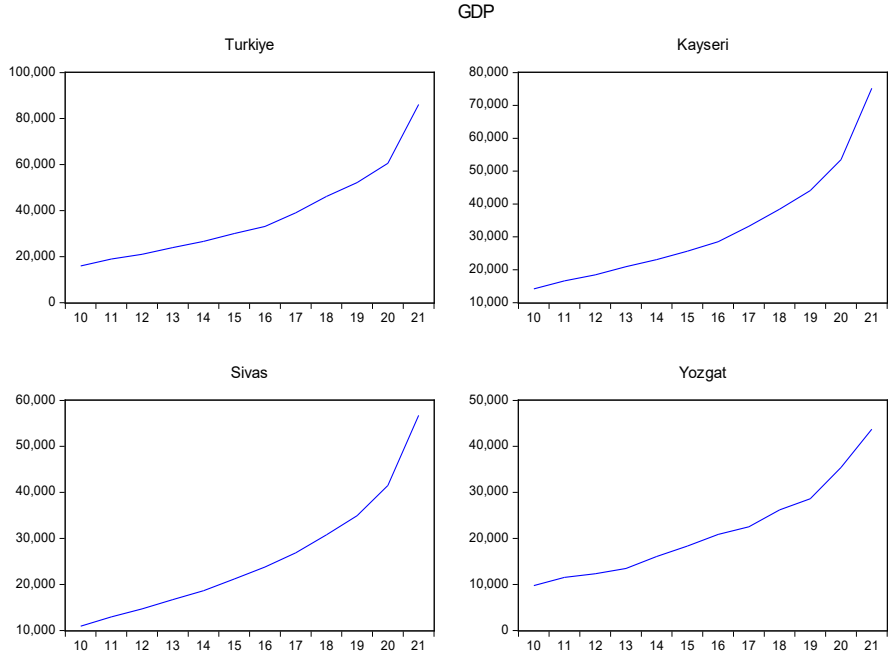

Şekil 1. Değişkenlerin Zaman Yolu: Kişi Başına Düşen Milli Gelir

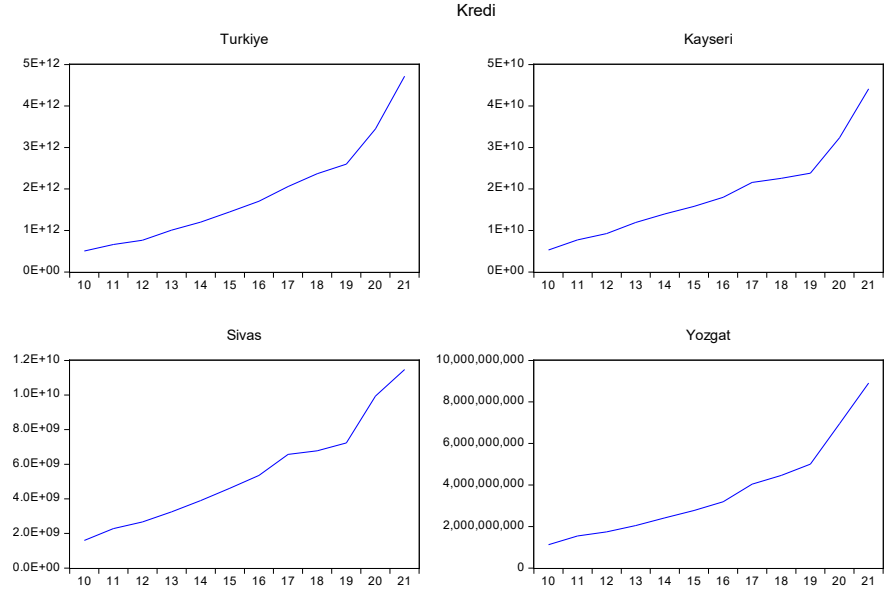

Şekil 2. Değişkenlerin Zaman Yolu: Krediler

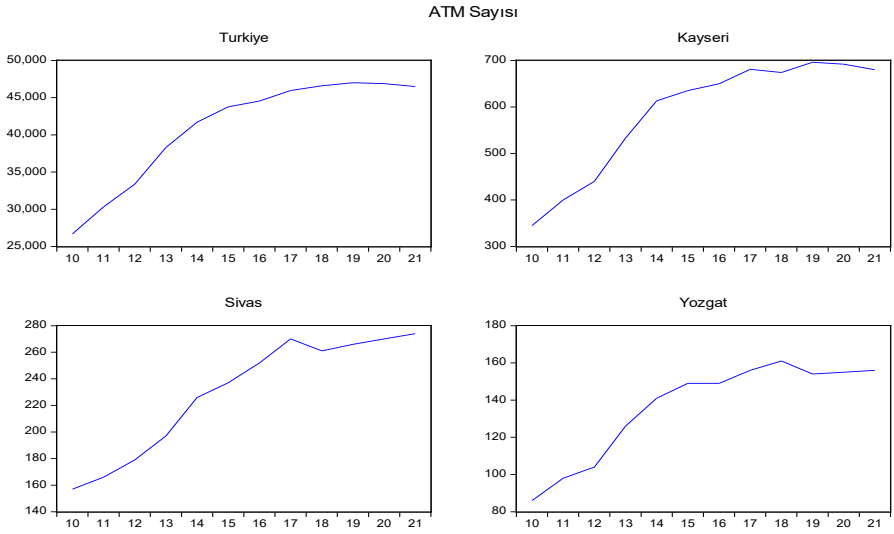

Şekil 3. Değişkenlerin Zaman Yolu: ATM Sayısı

Analiz yapılırken ilk olarak değişkenlerin durağanlık araştırması yapılmaktadır. Değişkenlerin durağanlık araştırmasının yapılabilmesi için ise ilk önce yatay kesit bağımlılığının sınanması gerekmektedir. Yatay kesit bağımlılığı, paneli oluşturan birimlerden herhangi birine gelen bir şoktan tüm birimlerin etkilenme düzeylerinin aynı olması ve birimlerin herhangi birinde ortaya çıkan bir şoktan diğer birimlerin etkilenmediği varsayımına dayanmaktadır (Koçbulut & Altıntaş, 2016:152). Ancak herhangi bir değişkende ortaya çıkan ekonomik bir şok diğer değişkenleri farklı şekilde etkileyebilir. Bu sebeple analize başlamadan önce seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Panelin zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük olduğunda (T>N) *Breusch ve Pagan (1980)* CD-LM testi, zaman boyutunun yatay kesit boyutundan küçük olduğu durumlarda (T<N) Pesaran (2004) CD-LM testi kullanılabilmektedir. Bu çalışmada da zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük olduğu için *Breusch ve Pagan (1980)* CD-LM testi referans alınmıştır. Ayrıca *Pesaran ve Yamagata (2008)* tarafından geliştirilen delta testi ile de modeldeki sabit terimin ve modeldeki her değişkenin eğim katsayısının homojen olarak dağıldığının sınaması yapılmıştır.

Tablo 3. Modelde Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Test Sonuçları

Yatay Kesit Bağımlılık Testi		
Test	**Statistic**	**Prob.**
Breusch-Pagan LM	523.871	0.062
Pesaran Scaled LM	104.556	0.482
Pesaran CD	24.364	0.263
Homojenlik Testi		
Delta_tilte	-0.523	0.878

Yatay kesit bağımlılığı için yapılan test sonuçlarına göre, modelde yatay kesit bağımlılığı yoktur ve homojenlik test sonuçlarına göre de eğim parametrelerinin homojendir. Tablo 3'te görüldüğü gibi, yatay kesit bağımlılığının olduğunu belirten alternatif hipotez reddedilmektedir. Bu nedenle yapılacak durağanlık sınaması için bu sonuçlar, birinci nesil birim kök testleri ile analize devam edilmesi gerektiğini göstermektedir. Durağanlık testlerindeki amaç, ilişkinin gerçek olup olmadığının araştırılmasıdır (Tarı, 2016:382). Bu araştırmada, yatay kesit bağımlılığı reddedildiği için, *Levin, Lin ve Chu, (2002)*, *Im, Pesaran ve Shin (2003)*, ADF-Fisher Ki-Kare (*Maddala ve Wu, 1999*), PP-Fisher Ki-Kare (*Choi, 2001*) 1. nesil testler bu modelde durağanlık sınaması için uygulanmıştır. Düzeyde, tüm değerlerde, serilerde birim kök olmadığına dair oluşturulan temel hipotez reddedilmiştir. Ancak birinci farkları alındığında seriler durağanlaşmakta, temel hipotez kabul edilmektedir. Dolayısıyla bütün değişkenler testlerine göre aynı düzeyde, I(1), durağandır.

Tablo 4. Panel Birim Kök Testi Sonuçları

	DÜZEY				**FARK**			
	PGDP							
	SABİT		**SABİT +TREND**		**SABİT**		**SABİT +TREND**	
	Sta.	Prob.	Sta.	Prob.	Sta.	Prob.	Sta.	Prob.
Levine, Lin ve Chu t	5.250	1.000	16.126	1.000	14.982	0.000	22.066	0.000
Im, Pesaran and Shin W-stat	3.528	0.999	5.976	1.000	4.965	0.033	3.573	0.000
ADF - Fisher Chi-square	1.988	0.998	0.008	1.000	0.022	0.003	0.040	0.000
PP - Fisher Chi-square	8.852	1.000	1.445	1.000	0.033	0.000	0.062	0.000
	CREDI							
	Sta.	Prob.	Sta.	Prob.	Sta.	Prob.	Sta.	Prob.
Levine, Lin ve Chu t	7.372	1.000	12.471	1.000	5.725	0.000	-1.439	0.000
Im, Pesaran and Shin W-stat	6.085	1.000	4.042	1.000	0.870	0.007	0.456	0.000
ADF - Fisher Chi-square	0.011	1.000	0.403	0.999	6.835	0.005	17.569	0.000
PP - Fisher Chi-square	0.001	1.000	0.000	1.000	3.097	0.000	7.569	0.000
	ATM							
	Sta.	Prob.	Sta.	Prob.	Sta.	Prob.	Sta.	Prob.
Levine, Lin ve Chu t	-4.213	0.251	0.828	0.203	0.669	0.000	-7.620	0.000
Im, Pesaran and Shin W-stat	-1.608	0.847	2.333	0.996	1.025	0.053	-1.670	0.047
ADF - Fisher Chi-square	14.325	0.959	0.596	0.999	2.551	0.073	21.789	0.005
PP - Fisher Chi-square	28.681	0.662	0.097	1.000	5.863	0.000	26.543	0.008

Tüm bu değişkenlere göre birim kök testi sonuçları elde edildikten ve değişkenlerin I(1) düzeyinde durağan oldukları belirlendikten sonra, Pedroni

(1999, 2004)'in geliştirdiği panel eşbütünleşme testi ile eşbütünleşik ilişkinin olup olmadığına bakılmıştır. Bu test, yatay kesit bağımlılığı olmadığı varsayımı altında yedi farklı test ile panel verilerinin eş bütünleşik olup olmadığının sınanmasında kullanılır.

Tablo 5. Pedroni Panel Eş Bütünleşme Test Sonuçları

		Statistic	Prob.	Weighted Statistic	Prob.
Sabitli Trendsiz	Panel v-Statistic	0.206	0.418	-0.893865	0.814
	Panel rho-Statistic	-0.651	0.257	-0.354593	0.361
	Panel PP-Statistic	-9.516	**0.000**	-9.492.575	**0.000**
	Panel ADF-Statistic	-3.161	**0.008**	-3.031.180	**0.001**
	Group rho-Statistic	0.409	0.658		
	Group PP-Statistic	-1.189	**0.000**		
	Group ADF-Statistic	-4.145	**0.000**		
		Statistic	Prob.	Weighted Statistic	Prob.
Sabitli Trendli	Panel v-Statistic	-0.567	0.714	-1.986.372	0.976
	Panel rho-Statistic	-0.179	0.428	0.439234	0.669
	Panel PP-Statistic	-9.334	**0.000**	-1.192.726	**0.000**
	Panel ADF-Statistic	-1.176	0.119	-2.435.079	**0.007**
	Group rho-Statistic	0.996	0.840		
	Group PP-Statistic	-1.197	**0.000**		
	Group ADF-Statistic	-1.199	0.115		

Pedroni Panel Eşbütünleşme hem de *Johansen Fisher Eş Bütünleşme* test sonuçları sırasıyla Tablo 5'te ve Tablo 6'da gösterilmektedir. Pedroni Panel Eşbütünleşme testi sonucunda, temel hipotez "eşbütünleşme bulunmamaktadır" şeklinde kurulmaktadır ve test istatistiklerinde yüzde 1 düzeyinde reddedilmektedir ve alternatif hipotez olan seriler arasında "eşbütünleşme ilişkisi vardır" hipotezi kabul edilmektedir. Pedroni Panel Eşbütünleşme test sonuçları değişkenler arasında bir *eş bütünleşme ilişkisinin varlığını* göstermektedir. Eş bütünleşme ilişkisinin sınaması yani, değişkenler arasında uzun dönemde bir ilişkinin olup olmadığının sınanması bir kez de Johansen Fisher *(Maddala & Wu, 1999)* eş bütünleşme testi ile yapılmıştır. Pedroni testinde olduğu gibi Johansen Fisher eşbütünleşme testlerine göre değişkenler arasında uzun dönem eşbütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Johansen Fisher Eş Bütünleşme Test Sonuçları

	Fisher Stat.* (from trace test)	**Prob.**	**Fisher Stat.* (from max-eigen test)**	**Prob.**
None	78.45	**0.0000**	71.12	**0.0000**
At most 1	17.96	0.1216	15.75	0.1461
	Trace Test Statistics	Prob.	Max-Eign Test Statistics	Prob.
Hypothesis of No Cointegration				
Türkiye	400.752	**0.0023**	290.821	**0.0031**
Kayseri	842.321	**0.0000**	688.610	**0.0000**
Sivas	447.475	**0.0005**	312.183	**0.0014**
Yozgat	450.065	**0.0004**	320.900	**0.0010**
Hypothesis of at most 1 Cointegration Relationship				
Turkiye	109.931	0.2119	100.391	0.2094
Kayseri	153.712	0.1522	122.821	0.1005
Sivas	135.292	0.1968	119.082	0.1141
Yozgat	129.164	0.1179	109.186	0.1583

4. Sonuç

Ekonomik büyüme, ülkelerin en büyük makroekonomik hedeflerinden biri olduğu için birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmada da krediler ve finansal tabana yayılma değişkenleri tarafından açıklanıp açıklanmadığı açısından bir kez daha araştırma konusu edilmiştir. Bankaların fon kullanımları için ilk sırayı alan krediler, ticari işlemlere hız vererek ekonomilerde önemli bir araç olmak; girişimci ve yatırımcılara sermaye sağlamak gibi iktisadi hayata birçok yarar sağlar. Ayrıca krediler, fon ihtiyacı olan kişilere fon aktarımı sağlayarak gelir sağlamakta ve ekonomi üzerinde arz ve talep hareketliliğine katkı vermektedir.

Bu çalışmada ekonomik büyümeye, kredilerin ve finansal tabana yayılmanın yaptığı katkıların değerlendirilmesi için hem Türkiye ve daha özelde Kayseri, Sivas ve Yozgat illerini kapsayan TR72 Bölgesi için 2010-2021 zaman aralığındaki yıllık veriler ele alınarak ekonometrik analiz yapılmıştır. Bu amaçla, büyümenin bağımlı, kredilerin ve finansal tabana yayılma göstergesi olan ATM sayısının açıklayıcı değişken olduğu bir model oluşturulmuş ve bu modele panel eşbütünleşme analizi uygulanmıştır. Analizde ilk olarak, panel birim kök testleri yardımı ile serilerin durağan olup olmadığı test edilmiş ve serilerin durağan olmadığı ancak birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri görülmüştür. Daha sonra, seriler arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisinin varlığı Pedroni ve Johansen Fisher panel eşbütünleşme testleri kullanılarak kontrol edilmiş ve serilerin uzun dönemde eşbütünleşik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tasarrufların krediye dönüştürülmesi sürecinde, krediler ve ihtiyaç duyulan finansal hizmetlere ve ürünlere, uygun bir maliyetle sürekli ve etkin bir şekilde ulaşabilmeleri anlamına gelen finansal tabana

yayılma, ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Daha açık ifadesiyle, krediler ve finansal tabana yayılma, büyümeyi desteklemektedir. Elde edilen analiz sonuçları, literatür bölümünde ele alınan *Du (2011)*'nun uzun vadeli kredi artışı büyümeyi destekler sonucuyla; *Yüksel & Adalı (2017)*'nın krediler büyümeyi olumlu etkiler sonucuyla; *Öge Güney & Turgut (2020)*'un kredi artışı GSYH'yı pozitif etkiler sonucuyla; *Yetiz & Ergin Ünal (2021)*'ın kredilerdeki artış büyümeyi destekler sonucuyla paralellik göstermektedir. Fakat elde edilen analiz sonuçları *Menyah vd. (2014)*'ın finansal gelişme ile büyüme arasında ilişki yoktur sonucuyla ve *Sakızlı (2019)*'un krediler ve büyüme arasında bir ilişki yoktur sonucuyla çelişmektedir.

Kaynakça

Akın, F. (2017), "Türkiye ve Seçilmiş Balkan Ülkelerinde Makroekonomik Kırılganlık: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(3), 88-96.

Altunöz, U. (2013), "Türkiye'de Banka Kredi Kanalının Etkinliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma: Kredi Tayınlaması", *Akademik Bakış Dergisi*, *37*, 1-20.

Bardakçı, H. & Barut, A. (2023), "Ekonomik Büyüme ve Finansal Tabana Yayılma İlişkisinin TRC3 Bölgesi Açısından İncelenmesi", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *19*(1), 130-142.

Baş, G. & Kara, M. (2018), "Bankacılık Sektörü Kredileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, *5*(12), 44-55.

Breusch, T. S. & Pagan, A. R. (1980), "The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics", *Review of Economic Studies*, *47*(1), 239-253.

Ceylan, S. & Durkaya, M. (2010), "Türkiye'de Kredi Kullanımı-Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *24*(2), 21-35.

CFI (2023), The Center for Financial Inclusion, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2023), https://www.centerforfinancialinclusion.org/about/mission.

Choi, I. (2001), "Unit Root Test for Panel Data", *Journal of Internatıonal Money and Finance*, *20*(2), 249-272.

Çonkar, M. K., Canbaz, M. F. & Arifoğlu, A. (2018), "Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme ile İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *20*(1), 1-11.

Du, W. (2011), "The Investigation on the Relationship between the Problem of Long-Term Loan and Economic Growth", *China Finance Review International*, *1*(2), 187-198.

Guerra, E. A. R. (2017), "The Economic Growth and The Banking Credit in Mexico: Granger Causality and Short-Term Effects, 2001Q1-2016Q4", *Economía Informa*, *406*, 46- 58.

Im, K. S., Pesaran, M. H. & Shin, Y. (2003), "Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels", *Journal of Econometrics*, *115*(1), 53-74.

Kevser, M., Çalış, N. & Sakarya, Ş. (2022), "Finansal Tabana Yayılma, Krediler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Ampirik Bir Araştırma", *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(2), 282-296.

Koçbulut, Ö. & Altıntaş, A. (2016), "İkiz Açıklar ve Feldstein-Horioka Hipotezi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Panel Eşbütünleşme Analizi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (48), 145-174.

Levin, A., Lin, C. F. & Chu, C. S. J. (2002), "Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties", *Journal of Econometrics*, *108*(1), 1-24.

Maddala, G. S. & Wu, S. (1999), "A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, *61*(1), 631-652.

Meng, C. & Gonzalez, R.L. (2017), "Credit Booms in Developing Countries: Are They Different from Those in Advanced and Emerging Market Countries?" *Open Economies Review*, *28*(3), 547-579.

Menyah, K., Nazlioglu, S. & Wolde-Rufael, Y. (2014), "Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in African Countries: New Insights from a Panel Causality Approach", *Economic Modelling*, *37*(2), 386-394.

NACM, National Association of Credit Management, (2020), "How Credit Works", http://web.nacm.org/pdfs/educ_presentations/Principles_Ch1_v3.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023).

Öge Güney, P. & Turgut, K. (2020), "Banka Kredi Hacmi ile İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11*(21), 353-386.

Parasız, İ. (2005). *Para Banka ve Finansal Piyasalar Teori ve Politika (8.Baskı)*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Pedroni, P. (1999), "Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, *61*(1), 653-670.

Pedroni, P. (2004), "Panel Cointegration, Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests with an Application to the Purchasing Power Parity Hypothesis", *Econometric Theory*, *3*(20), 597-625.

Pesaran, M. H. (2004), "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", *University of Cambridge Working Paper*, 0435.

Pesaran, M. H., Ullah, A. & Yamagata, T. (2008), "A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence", *Econometrics Journal*, *11*, 105-127.

Sakızlı, A. (2019), "Bankaların Kredi Hacminin Ekonomik Büyüme ile İlişkisinin Araştırılması: İngiltere Örneği", *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(3), 42-53.

Tarı, R. (2016). *Ekonometri*. İstanbul: Kocaeli Üniversitesi Vakfı Yayınları.

TCMB, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2016), "Finansal İstikrar Raporu", No. 23.

Türkmen, E. & Arıcan, E. (2021), "Parasal Aktarım Mekanizması Olarak Kredi Kanalının Türkiye'de Ekonomik Büyümeye Etkisi", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, *13*(24), 245-271.

Yetiz, F. & Ergin Ünal, A. (2021), "Banka Kredileri, Para Arzı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *17*(37), 4487-4509.

Yüksel, S. & Adalı, Z. (2017), "Farklı Kredi Türleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Belirlenmesi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", *Politik Ekonomik Kuram*, *1*(1), 1-21.